

шлях якіх быў звязаны з Ракаўскім краем. Як адзначаў адзін з аўтараў штогоднініка «Літаратура і мастацтва», у «Ракаўскім шляху» «папулярныя беларускае слова, беларуская літаратура, творцы і даследчыкі беларускай культурнай спадчыны. Выданне прыемна ўзяць у рукі: яно аформлена з вялікім густам, багата аздоблена фотаздымкамі, ілюстрацыямі. Дамагаюць жа Вячаславу Рагойшу, які пазначаны на вокладцы газеты як рэдактар-выдавец, «рабіць» выданне, даваць яму, што называецца, «пучэўку ў жыццё», практычна ўся яго сям'я – жонка і дзеці. Супрацоўнічаюць з газетай мясцовыя жыхары, студэнты журфака БДУ» [5].

За восем гадоў працы рэдакцыйнага калектыву ўбачыў свет 41 нумар «Ракаўскага шляху». Агульнымі амаганнямі калектыву аўтараў газеты створана, па-сутнасці, своеасаблівая энцыклапедыя гісторыі і сучаснасці Ракаўскага краю, якой можна ганарыцца і на якую трэба арыентавацца ўсім тым, хто толькі яшчэ збіраецца даследаваць гісторыю сваёй «малой радзімы». Варта падкрэсліць, што публікацыі газеты, якая выходзіла пад рэдакцыяй В. П. Рагойшы, сталі асновай для падрыхтоўкі культурна-асветнага зборніка «Наш гонар – Ракаў» (2015 г.) прысвечанага 550-годдзю Ракава.

Спіс літаратуры:

1. Браткі-ракаўцы // Ракаўскі шлях. – 2000. – Люты. – № 1.
2. Гарэлік, Л. М. Рагойша Вячаслаў / Л. М. Гарэлік. – Беларускія пісьменнікі : Бібліягр. слоўн. У 6 т. Т. 5. Пестрак – Сяўрук / Ін-т літ. імя Я. Купалы АН Беларусі ; Беларус. энцыкл. ; Нацыянальны навукова-асветны цэнтр імя Ф. Скарыны ; пад рэд. А. В. Мальдзіса ; рэдкал. : І. Э. Багдановіч [і інш.]. – Мінск : БелЭн, 1995. – С. 117.
3. Дарашчонок, П. Абудзіць памяць пра мінулае / П. Дарашчонок // Звязда. – 2002. – 5 чэрвеня.
4. Рагойша, В. Шляхамі стагоддзяў / В. Рагойша. – Наш гонар – Ракаў. Да 550-годдзя Ракава. – Мінск : Рэгістр, 2015. – С. 6–10.
5. С. Я. Паўночныя Афіны : жыццё працягваецца / С. Я. // Літаратура і мастацтва. – 2003. – 21 лістапада.

Наталля Якавенка

**«ПЛОД ЛЮБОВІ, А НЕ РАЗЛІКУ»:
ТЭОРЫЯ І ПРАКТЫКА МАСТАЦКАГА ПЕРАКЛАДУ
ВЯЧАСЛАВА РАГОЙШЫ**

Natallia Yakavenka

**«THE FRUIT OF LOVE, NOT CALCULATION»:
THE THEORY AND PRACTICE OF ARTISTIC TRANSLATION BY VIACHASLAV
RAGOISHA**

У артыкуле асвятляюцца некаторыя найбольш значныя навуковыя набыткі прафесара Вячаслава Рагойшы ў перакладазнаўчай навуцы, а таксама асноўныя вынікі яго перакладчыцкай працы.

The article talks about some of the most important scientific achievements by Professor Viachaslau Ragoisha in the science of translation and about the main results of his work.

Доктар філалагічных навук, прафесар Вячаслаў Пятровіч Рагойша мае каля тысячы апублікаваных даследаванняў па гісторыі і тэорыі беларускай літаратуры, вершазнаўству, паэтыцы літаратурнага твора, па найбольш актуальных пытаннях беларуска-славянскіх літаратурных узаемазвязей, праблемах тэорыі і практыкі мастацкага перакладу. Перакладазнаўчай праблематыцы, у прыватнасці мастацкаму перакладу з блізкароднасных моў, В.П.Рагойша прысвяціў не адзін дзясятка навуковых публікацый, багатай эмпірычнай базай якіх з'яўляецца аналіз перастварэнняў, выкананых шматлікімі перакладчыкамі, і ўласная перакладчыцкая творчасць.

Сярод асабліва важных перакладазнаўчых работ прафесара Рагойшы, якія складаюць тэарэтычную аснову беларускай школы мастацкага перакладу, – манаграфічныя даследаванні «Пераклаў Якуб Колас...» (1972), «І нясе яна дар: Беларуская паэзія на рускай і ўкраінскай мовах» (1977), «Проблемы перевода с близкородственных языков: Белорусско-русско-украинский поэтический взаимоперевод» (1980), «Кантакты» (1982), «І адгукнецца слова ў словес...» (1992). Па суме публікацый у Інстытуце сусветнай літаратуры Расійскай акадэміі навук (Масква) В.П.Рагойша абараніў доктарскую дысертацыю «Белорусская поэзия XX столетия в контексте восточнославянских литератур (типология, рецепция, художественный перевод)» (1993), на якую таксама абапіраюцца ў сваіх даследаваннях сучасныя перакладазнаўцы.

Мастацкі пераклад яднае народы праз узаемаасэнсаванне імі высокіх духоўных каштоўнасцей, важных праблем агульначалавечага, дзяржаўнага і грамадскага парадку, дае магчымасць далучэння да нацыянальных культурных скарбаў, а значыць пашырае далягляд чалавечага грамадства ў цэлым. Блізкая роднасць моў дапамагае мастацкаму перастварэнню тым, што за ёю стаіць блізкасць культур, этнасу, гісторыі, сацыяльна-эканамічнага ўкладу жыцця і г.д. Адначасова блізкая роднасць моў стварае перашкоды для адэкватнага перакладу тым, што блізкасць адчуваецца народамі па-рознаму, гэта адбываецца на ступені моўнага разумення і на эмацыйным стаўленні да мовы і культуры адзін аднаго. Адносная лёгкасць перакладу з блізкароднасных моў і падманлівая тоеснасць лексічных адпаведнікаў у блізкіх мовах з'яўляюцца асноўнымі праблемамі блізкароднаснага перастварэння. На гэта ўвесь час звяртае ўвагу перакладчыкаў і перакладазнаўца В.П.Рагойша.

Так, напрыклад, у манаграфіі «Проблемы перевода с близкородственных языков: Белорусско-русско-украинский поэтический взаимоперевод» [1] даследчык тлумачыць сутнасць і неабходнасць перастварэння нацыянальнай спецыфікі арыгінала, адзначае, што этнічная, моўная, псіхалагічная, гістарычная, культурная, сацыяльна-эканамічная, дзяржаўна-палітычная і геаграфічная блізкасць усходнеславянскіх народаў стварае пэўныя вонкавыя і ўнутраныя ўмовы перакладу. І менавіта гэтыя ўмовы ў сваю чаргу складаюць суму экстралінгвістычных – пазатэкставых фактараў, якія ўздзейнічаюць як на выбар мастацкіх тэкстаў для перакладу, так і на сам працэс і вынік іх перастварэння.

У навуковай публікацыі «Белорусская поэзия XX столетия в контексте восточнославянских литератур (типология, рецепция, художественный перевод)» [2] В.П.Рагойша вызначае асноўныя тыпы, спосабы і формы літаратурнай рэцэпцыі, асвятляе базавыя пытанні мастацкага перакладу, які з'яўляецца адначасова і спосабам, і формай рэцэпцыі, асобна вылучае праблемы чытацкай білітаратурнасці і чытацкага білінгвізму.

Пры тым, у кантэксце сённяшняга літаратурнага працэсу, як і раней, у другой палове ХХ ст., з'яўляецца неабходным зварот да высноў прафесара Рагойшы наконт масавага беларуска-рускага білінгвізму, што яшчэ ў пасляваенны час пачаў ператварацца ў рускі моаналінгвізм, асабліва на рэцэптыўным узроўні. З гэтай прычыны ўзніклі шматлікія

нараканні, "што "беларускія кнігі не купляюць, не чытаюць", рэзкае зніжэнне тыражоў беларускіх кніжных і перыядычных выданняў, незапатрабаванасць беларускіх мастацкіх перакладаў, чытацкія лісты аб немэтазгоднасці перакладаў на беларускую мову твораў рускіх пісьменнікаў і да т.п.» [2, с. 25–26]. На вялікі жаль, і цяпер у беларускім бікультурным грамадстве, пры жорсткай кан'юнктуры кніжнага рынку літаратура на рускай мове мае большую перавагу, тыражы беларускамоўных выданняў далёка адстаюць ад рускамоўных, што аказвае адмоўны ўплыў на рэцэпцыю мастацкага перакладу. Адзначанае паказвае не толькі на ўстойлівасць непажаданай сітуацыі, але і на актуальнасць падкрэсленых В.П.Рагойшам праблем і важнасць яго навуковых даследаванняў.

Адным з фундаментальных пытанняў перакладазнаўчай навукі з'яўляецца вызначэнне функцый мастацкага перакладу. У 1970-х гадах функцыі перастварэння мастацкіх твораў сродкамі іншай мовы адзін з родапачынальнікаў перакладазнаўства, славацкі вучоны Антон Попавіч вызначыў даволі абагулена, акрэсліўшы паводле спосабу рэалізацыі перакладу інфармацыйную, грамадска-культурную і літаратурную функцыі. Украінскі даследчык Віктар Радчук таксама даў абагуленае вызначэнне функцый мастацкага перакладу, звёўшы іх да пазнавальнай, эстэтычнай і функцый узбагачэння літаратуры-рэцыпіента і мовы-рэцыпіента.

В.П. Рагойша, зыходзячы з разнастайнасці мэт і задач перастварэння, якія ставяць перад сабой перакладчыкі, кіруючыся думкай, што «мастацкі пераклад узбагачае літаратуру, у якую ўваходзіць, садзейнічае развіццю нацыянальнай мовы, яго разнастайных стылістычных сродкаў» [1, с. 47], але «наўрад ці трэба зводзіць усё значэнне таленавітага перакладу... толькі да вырашэння сацыякультурных і пазнавальных задач» [1, с. 49], вылучыў яшчэ вялікі шэраг функцый мастацкага перакладу, сярод якіх: *генетычная* – вызначае ролю перакладу ва ўзнікненні нацыянальнай літаратуры; *ідэйна-палітычная* – прыўнясенне ў свядомасць грамадства пэўных палітычных ідэй праз пераклад; *інтэрнацыяналізуючая* – пераклад удзельнічае ва ўзнікненні полікультурнасці нацыі; *культураахоўная* – захаванне і развіццё роднай для перакладчыка культуры і нацыянальнай мовы шляхам стварэння перакладаў; *эўрыстычная* – выяўленне перакладчыцкага таленту літаратара; *пабуджальная* – пераклад выклікае імкненне азнаёміцца з арыгіналам; *ілюстрацыйная* – пераклад пэўных урыўкаў з твораў з мэтай пацвярджэння думак; *утылітарная* – пераклад дзеля заробку, «па знаёмстве» і г.д. [3, с. 21].

Беларуская школа мастацкага перакладу ўзяла за аснову перакладчыцкія прынцыпы класікаў айчыннай паэзіі – М. Багдановіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа, сфармуляваныя В. Рагойшам наступным чынам: «Перакладаць неабходна толькі тые творы, якія б узбагачалі родную літаратуру, культуру, развівалі нацыянальную літаратурную мову; мастацкі пераклад – плод любові, а не разліку; перакладчык павінен дасканалы валодаць як мовай, на якую перакладае, так і мовай арыгінала; у мастацкім перакладзе павінен узаўяляцца стыль аўтара, асноўныя нацыянальныя асаблівасці першакрыніцы; дакладнасць мастацкага перакладу – гэта не даслоўнасць, а дакладнасць у перадачы ідэйна-вобразнай структуры іншамоўнага твора; мастацкі пераклад, як і арыгінал, павінен валодаць несумненнымі эстэтычнымі вартасцямі» [4, с. 241–242].

Паводле гэтых прынцыпаў прафесар Рагойша выхавану не адно пакаленне перакладазнаўцаў і перакладчыкаў і таксама згодна з імі працуе над уласнымі перакладамі паэтычных і праязичных твораў славянскіх літаратур, у першую чаргу ўкраінскай. Менавіта «плодам любові, а не разліку» з'яўляюцца яго ўкраінска-беларускія пераклады апавесці М. Кацюбінскага «Цені забытых продкаў» (1980), раманаў А. Ганчара «Твая зара» (1985) і У. Яварыўскага «Марыя з палыном у канцы стагоддзя» (1991), драмы І. Франко «Украдзенае шчасце» і інш. Адчуваецца, што з любасцю і натхненнем, кіруючыся прынцыпамі дакладнасці і эстэтычнай адэкватнасці перастварэння, Вячаслаў Пятровіч перакладаў вершы, апавяданні і драмы славацкага ўкраінца Івана Франко, з любоўю ўключыўшы іх у зборнік «Народзе мой...» (2006), а таксама вершы класіка ўкраінскай літаратуры, самабытнага лырыка Багдана-Ігара Антончыча, якія разам з украінскім паэтам і перакладчыкам Раманам Лубкіўскім, сабраўшы яшчэ пераклады вершаў Антончыча, створаныя іншымі беларускімі паэтамі, змясціў у двухмоўным украінска-беларускім зборніку «Зялёнае Евангелле» (Львоў, 2011).

«Своесабытым падрахункам зробленага Вячаславам Рагойшам як перакладчыкам паэзіі» [5, с. 2] стала кніга «Вочы ў вочы, мыслі ў мыслі» (2013), куды ўвайшлі яго пераклады на беларускую мову знакамітай драмы-феерыі Лесі Украінкі «Лясная песня», яе вершаў, твораў іншых украінскіх паэтаў (Т.Шаўчэнкі, І.Франко, П.Тычыны, М.Рыльскага, У.Сасюры, Б.-І.Антончыча, В.Сіманенкі, Р.Трацякова, М.Вінграноўскага, Д.Паўлычкі, Р.Лубкіўскага і інш.), сербскіх, харвацкіх і баснійскіх паэтаў (Д.Максімавіча, А.-Б.Шыміча, В.Паруна, Ё.Пулачыча, І.Сарайліча), славацкіх (П.Штыліха, Р.Чыжмарыка, Л.Фелдэка, Ю.Збораўяна, Г.Гупкі, М.Касандры), літоўскага паэта М.Марцінайціса, грузінскага Ш.Нішніанідзе і казахскага С.Сяітава.

У прадмове «Пра мастацкі пераклад жартам і ўсур'ёзе» да гэтай кнігі Вячаслаў Пятровіч Рагойша сцісла, з гумарам і сур'ёзна на падставе ўласнага навуковага і перакладчыцкага досведу акрэсліў асаблівасці, складанасці, функцыі, задачы мастацкага перакладу і неабходныя для высокакаснага перастварэння перадумовы творчай працы перакладчыка, якія каратка сфармуляваны ў назве: «"Вочы ў вочы, мыслі ў мыслі" – гэтак у духу беларускага народнага выслоўя павінны духоўна нітавацца паміж сабой два сааўтары: іншанацыянальны пісьменнік і яго перакладчык» [5, с. 11].

Спіс літаратуры:

1. Рагойша, В. П. Проблемы перевода с близкородственных языков : Белорусско-русско-украинский поэтический взаимоперевод / В. П. Рагойша. – Минск : БГУ, 1980. – 183 с.
2. Рагойша, В. П. Белорусская поэзия XX столетия в контексте восточнославянских литератур (типология, рецепция, художественный перевод) : научн. докл. ... д-ра филол. наук : 10.01.02 / В. П. Рагойша ; РАН, Инт-т мировой лит. имени А. М. Горького. – М., 1993. – 91 с.
3. Рагойша, В. П. Перакладчыцкая творчасць Максіма Багдановіча ў святле матывацыйнай тэорыі мастацкага перакладу / В. П. Рагойша // Творчасць Максіма Багдановіча ў кантэксце сусветнай літаратуры : матэр. Міжнар. навук. канф. (Мінск, 25–26 лістапада 2011 г.). – Мінск : Права і эканоміка, 2011. – С. 20–26.
4. Рагойша, В. Тэорыя літаратуры ў тэрмінах / В. Рагойша. – Мінск : Беларус. энцыкл., 2001. – 384 с.
5. Рагойша, В. Вочы ў вочы, мыслі ў мыслі : кніга перакладной паэзіі / В. Рагойша. – Мінск : Кнігазбор, 2013. – 296 с.